

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor
2025. február 3–9.

Nemes Lampérth József
a Nemzeti Galériában

Ecce homo

Film: Kettes számú esküdt

Fotó: Mészáros Ákos

Fekete tus mögé rejtett szomorúság

Nemes Lampérth József a Nemzeti Galériában

Rendkívül széles ecsetvonások, nagyvonalú festői előadásmód jellemzi Nemes Lampérth József (1891–1924) festményeit. A tussal, szénrel vagy krétával készült fekete-fehér rajzai szintén nagyvonalú, határozott egyéniséget mutatnak, de valamiféle búskomorság is kiérezhető a műveiből. Talán azért, mert egyszerűen sok a munkáin a fekete, kissé túlteng a sötétség, ami mindenképpen szokatlan. Olajfestményei meg mintha túlzottan is színesek volnának. A kortárs, Czigány Dezső önarcképei és csendéletei szintén dinamikusak, erőteljes duzzadók, sokszor mellbevágóan színesek, mégis komor hangulatúak, de vészjóslók is, akárcsak Nemes Lampérth képei. A Nemzeti Galéria *A festő és a múzeum* című, Nemes Lampérth Józsefnek szentelt emlékkiállításán is ez a benyomása az embernek: minden egyszerre harsány és borús, még ha ellentmondásosnak hangzik is ez. Igen, harsányak a színek, mintha csak keverés nélkül, egyenesen a tubusból kente volna fel a vászonra a festékeket a művész. Ilyen alkotás mindjárt a bejáratnál látható önarcképe is. Erős kék és türkiz háttérből emelkedik ki a vöröses arcú, komor tekintetű festő. Az egyes színek, tónusok minden átmenet nélkül kerültek egymás mellé, a fiatalemberen szinte ordít a vérpiros

Önarckép

Enteriőr síró alakkal

nyakkendő. Ezek után nem kétséges, hogy Nemes Lampérth a korai avantgárd művészeti mozgalom egyik első képviselője volt.

A kiállítás mindenképpen érdekes, mert egy, a modernizmusnak elkötelezett, kevésbé ismert, súlyos betegségben fiatalon meghalt művész munkásságát ismerhetjük meg. A kamaratárlat a száz évvel ezelőtt elhunyt festőről emlékezik meg. Hagyományos témákat hagyományos műfajokban – csendélet, akt, tájkép, portré – ábrázolt képein, de stílusban már az expresszív festői formanyelvet részesítette előnyben. Alkotásain keresztül megismerkedhetünk a Szépművészeti Múzeum egykori dolgozóival, Nemes Lampérth kortársaival, akikkel a festő személyes, baráti kapcsolatot ápolt. A kiállítás külső terében a legfontosabb életrajzi és történelmi dátu-

mok mellett ott találjuk a Szépművészeti Múzeum egykori munkatársainak bemutatását is. Mindjárt elsőként Petrovics Elek rövid életrajzát olvashatjuk, akinek a Szépművészeti Múzeum előcsarnokában mellszobra is van, Kisfaludi Strobl Zsigmondtól. Petrovics jogi egyetemet végzett, majd tisztviselőként kezdett dolgozni, de emellett a művészetek terén is képezte magát. 1914-ben nevezték ki a Szépművészeti Múzeum igazgatójává, majd 1921-től főigazgatójává, s a tisztséget 1935-ig töltötte be. A múzeum vezetőjeként baráti kapcsolat-

ba került gyűjtőkkel és művészekkel egyaránt. Mindent megtevé a gyűjtemények gyarapításáért, és kiváló érzékeléssel válogatta az intézménybe újonnan bekerülő műtárgyakat. Nemes Lampérth büszke volt rá, hogy Petrovics megvásárolta *A Gellérthegy lejtőjén* című festményét.

Szintén kiváló művészettörténész volt Hoffmann Edith, akiről egy korábbi cikkünkben már említést tettünk. Kezdetben a Magyar Nemzeti Múzeum gyakornokaként dolgozott. 1913-ban került a Szépművészeti Múzeumba, ahol 1920-ig a grafikai osztály muzeológusa, 1921-től osztályvezetője volt. Egész életét a múzeum és a tudomány szolgálatának szentelte, a második világháború időszakában is minden erejével igyekezett megóvni a gyűjteményt. Nemes Lampérth és Hoffmann Edith egymásnak írt leveleiből kiderül, hogy a festő minden körülmények között számíthatott a művészettörténész segítségére és támogatására. Ha ellátogatunk a kiállításra, a Szépművészeti Múzeumhoz köthető más fontos személyekről is olvashatunk, például Pogány Kálmán vagy Wilde

Nemes Lampérth József katonaruhában, 1916
József Nemes Lampérth in military uniform, 1916

festményei még tanulmányserűek voltak. Ezen az alkotásán már látszanak stílusának jellegzetességei, a széles, lendületes esetvonalások, a pasztózus festésmód; nem sajnálta felvinni a festéket a vászonra.

Néhány méterrel arrébb élénk tárl az a műve, amely talán a legismertebbnek számít rövid élete során festett alkotásai közül. A címe: *A ravatal*. A festő tanulmányai befejeztével 1912 októberében rövid utazást tett a Felvidéken. Hazatértét követően családi tragédia érte, tüdőgyulladásban meghalt az édesapja. A szomorú esemény hatására, 1912 decemberében született ez a képe, amit maga is a fő művei egyikének tartott. 1917-ben a festményt kiállították a Nemzeti Szalonban.

1913 tavaszán Nemes Lampérth Józsefnek lehetősége nyílt arra, hogy – állami segítséggel – eljusson Párizsba, ahol korának legfrissebb művészi tendenciái formálódtak. Amint a kiállításon megtudhatjuk, az itt töltött hónapokban a város múzeumainak, templomainak, utcáinak megismerése mellett rengeteg időt töltött munkával is. A helyi szabadiskoláknak köszönhetően sokat rajzolt élő modell után – így születtek női aktokat ábrázoló grafikái. Másik jelentős sorozatát kedvelt témájáról, a Szajna hídjairól készítette. Ezeket a képeket a folyóparti város részleteit ábrázolta, központi

Tájkép

motívumként jelenítve meg a hidakat és a körülöttük álló házakat. A francia fővárosban készült művei kivétel nélkül grafikák (tus-, ceruza-, illetve krétarajzok). Túl sokba került volna az olajfesték és a vászon.

Miután Nemes Lampérth 1914 nyarán hazatért Párizsból, az I. világháború július 28-ai kitörését követően augusztusban bevonult katonának. Kaposvári kiképzése után decemberben a mai Lengyelország déli részén, illetve Ukrajna nyugati vidékén lévő galíciai frontra került. A harctéri hónapok testileg és lelkileg egyaránt megviselték, az alkotásra kevés ideje maradt. Ennek ellenére a fronton is születtek művei, ezeken a háborús környezet egyes részleteit örökítette meg. Közülük a leghitelesebbek a *Futóárok* és az *Épületrom* című rajzai, melyeket 1915. október 11-én

János művészettörténészekről, akik szintén szerepet játszottak a festő életében.

A kiállítóterbe belépve Nemes Lampérth egy korai művét láthatjuk 1906-ból, *Kaktusz* címmel A Székesfővárosi Iparrajziskolában, majd az Iparművészeti Iskolában, később a Képzőművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait. 1911 nyarán a nagybányai művésztelepre is ellátogatott. Élete korai szakaszában készült

személyesen vitt eladásra a Szépművészeti Múzeumba.

Nemes Lampérth súlyos sebesülést szerzett a háborúban. A budapesti Albrecht-laktanyában lábadozott, majd öccséhez költözött, a Tabán egyik épületébe. A festői hangulatú városrész – amelyet az 1930-as években lebontottak – és a Gellérthegy tövében álló ház környezete megihlette a festőt, így több műve is ismert, amelyeken a Tabánban, illetve a hegy oldalában álló épületeket ábrázolta. Ekkor született a *Tájkép*, illetve *A Gellérthegy lejtőjén* című alkotása is. Az utóbbit még készítésének évében, a Nemzeti Szalon kiállításáról megvásárolta Petrovics Elek a Szépművészeti Múzeum számára.

A Nemzeti Galériában rendezett mostani emlékkiállításon megtekinthető Nemes Lampérth egy másik fő műve is, a *Háttal álló női akt*. Ha más nem is, ezt a legtöbben biztosan ismerik tőle. Számos alkalommal készült róla reprodukció az utóbbi évtizedekben, és művészettörténeti kiadványokban is szerepelt időnként, mint a magyarországi modernizmus egyik úttörő képviselőjének alkotása.

A tárlaton látható egy plakát is a Tanácsköztársaság idejéből, 1919-ből. Ismeretes, hogy ebben az időszakban művészeti szempontból remek plakátok születtek, gondoljunk csak Bíró Mihály kalapácsos munkásembert ábrázoló jellegzetes grafikájára. Uitz Béla volt az újonnan alakult Proletár Képzőművészeti

Futóárok

Tanműhely festészeti szakosztályának vezetője. Ennek az intézménynek a tanárává nevezték ki Nemes Lampérthet, így életében először fix fizetéshez jutott. A munka mellett nem sok ideje maradt az alkotásra, kevés műve származik ebből az időből. Kmetty Jánossal közösen készítettek egy plakátot *BE!* címmel. Tipikus toborzóplakát ez a Tanácskormány idejéből: a Vörös Hadseregbe való belépésre agitál. A figura a jobb kezében kardot fog, a balban pedig egy vörös zászlót igyekszik egyenesben tartani.

A Tanácsköztársaság bukása után Nemes Lampérth József, bár eljárás nem indult ellene, az esetleges retorzióktól félve Berlinbe emigrált. Nagy méretű tusrajzai mellett itt új grafikai technikákkal is kísérletezett. Berlinben megismerkedett Alfred Gustav Ekström svéd gyűjtővel, aki

Templomrom

meghívta Svédországba; Stockholm melletti otthonában egy évig vendégeskedett Nemes Lampérth. Már az ott töltött idő alatt jelentek zavarai, s miután 1921 januárjában hazatért Magyarországra, a budapest-angyalfüldi elmegyógyintézetbe került. Ez az időszak tekinthető utolsó alkotói periódusának, témáit itt a kórházi környezetből vette. A fiatal festő utolsó éveiről ezt olvashatjuk a kiállításon: „A dolgozók portréi vagy a kórház épületét ábrázoló tusrajzai azonban »kizárólag indulatainak grafikonjai«, a korábbi alkotások szerkezeti feszültsége hiányzik belőlük, csupán a fekete tus mögé bújtatott letargia és szomorúság érződik rajtuk.” Barátai és a kórház munkatársai mindent megtettek a festő gyógyulásáért, de állapota csak lassan javult. 1922. március végén elhagyhatta a kórházat, novemberben azonban bekerült a lipótmizei elmegyógyintézetbe. 1923 májusában átszállították Sátoraljaújhelyre. Ott halt meg 1924. május 19-én, életének harmincharmadik évében.

Ennek a többre hivatott, fiatalon meghalt, tragikus sorsú művészenek az emlékkiállításán a képek mellett sok eredeti dokumentum, levél, levelezőlap is látható. A tárlat 2025. március 30-áig tekinthető meg a Nemzeti Galéria első emeleti kiállítótermében.

Szöveg és kép: Mészáros Ákos

Ecce homo

Munkácsy Mihály életének regénye

A tavalyi esztendőben emlékeztünk meg Munkácsy Mihály születésének 180. évfordulójáról. Ebből az alkalomból nyílt kiállítás a Szépművészeti Múzeumban, **Munkácsy – Egy világsiker története címmel. A tárlat március 30-áig tekinthető meg. Idén pedig arra emlékezünk, hogy a magyar képzőművészet világszerte ismert alakja százhuszonöt évvel ezelőtt adta vissza lelkét a Teremtőnek.**

Harsányi Zsolt (1887–1943) író, újságíró, műfordító 1938-tól 1943 novemberében bekövetkezett haláláig a Vígszínház igazgatója volt. Nagyszabású, teljességre törekvő regényt írt többek között Hunyadi Mátyásról, Zrínyi Miklósról, Liszt Ferencről, Madách Imréről. Munkácsy Mihály életét bemutató regénye 1934-ben született, s a kötet 1943-ban már a negyedik kiadást érte meg. Ezt követően azonban több mint hatvan évig nem jelenhettek meg a könyvei. Kálmán Imre *Marica grófnő* című operettjét és Kodály Zoltán daljátékát, a *Háry Jánost* is az ő szövegkönyvével játszották a színházak.

A kis cukortolvaj

Regényében Harsányi a kisgyermekkorától kezdve mutatja be a világhírű festőművész életét. A Lieb Mihály néven született kislány igen korán elveszíti szüleit, először édesanyját, majd édesapját is, aki az 1848/1849-es szabadságharcban a Habsburgok ellen harcol, emiatt a bukást követően bebörtönzik. A börtönben szerzett súlyos betegségébe hal bele. Az árván maradt hat testvért szétosztják a rokonság között, így később szinte egyáltalán nem találkoznak egymással. Az ekkor hatéves Miska anyai nagybátyjához, az ügyvéd végzettségű Reök Istvánhoz kerül, Békéscsabára. Szigorú, de szeretetteljes nevelésben részesül. A festészet iránti tehetséget a génjeiben hordozza: a szomszéd kislánynál látott festékesdoboz színei elvarázsolják. Egyelőre csak a képeskönyveket színezi ki. Mivel azonban nem szeret tanulni, nagybátyja asztalosinasnak adja. Harsányi szociológiai pontossággal ábrázolja az inasok embertelen körülményeit, hajnaltól késő estig dolgoznak, jogaik nincsenek, csak kötelességeik. A kamasz Munkácsy gyűlöli az asztalossgát, érzi, hogy nincs a helyén, de egyelőre fogalma sincs, mihez kezdjen. Ha van egy kis szabadideje, a nadrágszabásban magával hordott ónnal tiszta lapra, gyalult deszkára rajzolgat. „Azt lehetett volna mondani, hogy nem is ő akart rajzolni, hanem a keze.” Az asztalosműhely irtalmat nem ismerő tulajdonosától

kapott pofonokat is vállalja. A világban helyét kereső ifjú verseket ír, szórakozásból lemásolja a híres író, Jókai Mór arcképét, majd a Zrínyi Miklóst és a szigetvári hősöket ábrázoló festményeket. Egy városzerte ismert aradi ügyvéd Jolánka nevű lányáról készült rajza olyan jól sikerül, hogy a Bettelheim-könyvesbolt vezetője

A reneszánsz apoteózis

kiteszi a kirakatba. A kamasz Miska életében biztos támasz a nagybátyja és annak felesége, Mari néni, s ez így is marad szinte egész életében. Ők azok, akikre bármikor számíthat.

A gondviselés végig mellette áll. Súlyosan megbetegszik, de ekkor találkozik Szamosy Elekkel, az akadémiai képzettségű festőművésszel, akinek a tanítványa lesz. Mesterének köszönhetően gyarapítja technikai tudását, és megismeri a művészettörténet alapjait is. Felkerül Pestre, s innentől kezdve valóban úgy alakul a története, mint a mesebeli királyfié. Az ismert és jó nevű festőművészek – elsősorban Ligeti Antal, Than Mór, Telepy Károly – felismerve az ifjú festő kivételes tehetségét, mindenben támogatják. Nincs bennük féltékenység, hitük szerint a művészet útja széles, az egyik nagyság nem szorítja ki a másikat, jól megférnek egymás mellett. Than Mór így bátorítja Munkácsyt: „Igen, magából alighanem lesz valami.” Ligeti Antal pedig így fogalmaz: „Sok gyarlóság, sok kezdetlegesség. De magvas és eredeti, feltétlenül van tehetsége.” A fiatal Munkácsyban erős és megingathatatlan az érzés: „A Jóisten akar tőlem valamit.”

A regényben szerepel egy, a Harsányi család legendáriuma szerint megtörtént esemény leírása is: amikor 1868-ban az akkor huszonnégy éves Munkácsy hazatér Münchenből, a *Lakodalmi hívogatók* című zsánerképpel jelentkezik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kiállításán. Ez „kellemes hangulatú, ízes magyar” életkép volt. Az ifjú festőpalánta elismerésre vágyott, s ezzel az alkotásával szerette volna elnyerni az öreg Harsányi Pálnak, a társulat elnökének (az író Harsányi Zsolt nagyapjának) tetszését. Harsányi arról álmodott, hogy megtalálja azt a festőt, aki Petőfi modernségével és természetességével képes megalkotni a magyar élet képeit. Amikor Munkácsy és a társulat elnöke ott állt a kép előtt, az idős Harsányi egyszer csak a festő vállára tette a kezét és így szólott: „Csak egyet mondok, öcsém: maga az én emberem.”

Ecce Homo (vázlat)

Harsányi Zsolt regényében kiválóan beleéli magát több Munkácsy-kép születésébe, s az alkotásról úgy ír, mintha a képet létrehozó festő helyében lenne. Az *Ásító inas* megfestéséről például a következőket veti papírra: „És látta maga előtt a szuszogó, hunyorgó, ásító, nyújtózó inasgyerekeket, köztük Lieb Miskát, aki ilyen messziről valósággal idegennek tűnt fel előtte. Nemcsak ezt az utcáról hozott, modellként használt, szipákoló fiút festette rá a képre, hanem Lángi uram asztalosműhelyének minden reggeli emlékét.”

A regényben ábrázolt Munkácsy sok mindenkitől tanul, de senkire nem akar hasonlítani, „maga akar lenni, senki más”. Időnként súlyos alkotói válságot él át, ám ezeket mindig jelentős alkotások megszületése követi. Miután huszonhat évesen a *Siralomház* című képével elnyeri a párizsi Szalon aranyérmét, egy csapásra világhírű lesz, mégsem válik önteltté. Nem ismeri az elégedettség érzését. Felesége, a dúsgazdag Cécile szinte minden gondot levesz a váláról, egyengeti útját a nemzetközi hírnév felé, megszerzi befolyásos emberek támogatását. Mindez azonban önmagában nyilván nem lett volna elegendő, ha Munkácsyban nincs meg az egészen különleges tehetség, s emellett a lenyűgöző, kitartó szorgalom.

A regényben több drámai mozzanat is helyet kap, ilyen mindenekelőtt Cécile és Munkácsy házasságának alakulása. Kezdetben szenvedélyes szerelem köti össze őket, amelynek intenzitása azonban az idő múlásával csökken. Cécile-t öntörvényű, akaratos személyiségként ábrázolja Harsányi; segítségének ára van: elriasztja művész férjének minden barátját, rokonát, megszabja, hogy kivel tarthat fenn kapcsolatot. A választásban egyetlen szempont létezik számára: ki az, aki hasznos lehet Munkácsy előrejutása szempontjából. Cécile asszony kiköveteli Munkácsytól, hogy lazítsa meg kapcsolatát az ugyancsak zseniális Zichy Mihállyal, s beszélje le a kiváló német festőt, Wilhelm Leibl-t arról, hogy Párizsba költözzön. Munkácsy a házassági béke érdekében rákényszerül arra, hogy alapvetően békés és segítőkész természetével ellenkező cselekedeteket hajtson végre. Megszakítja az érintkezést az őt kezdetben mindenben segítő Ligeti Antallal is, mert – amint őszintén bevallja Cécile-nek – platói szerelem fűzi jötevője feleségéhez, Laurához. Attól azonban, hogy Munkácsy folyamatosan engedni kényszerül felesége követeléseinek, jóvátehetetlenül sérül a kettejük kapcsolata és a festő lelke is.

A fényes pályát befutó Munkácsy legjobb barátjának, az ugyancsak zseniális Paál Lászlónak tragikusan alakul a sorsa. A barbizoni iskola, a plein air tájképfestészet egyéni hangú festője élete utolsó éveit elmebetegintézetben tölti, s mindössze harminchárom éves, amikor elragadja a halál. Munkácsyt emellett az is mélyesen megrendíti, hogy a mindig magabiztos, sziklaszilárd jellemű nagybátyja, Pista bácsi legkisebb gyermekének halála után öngyilkos lesz.

A regény talán legdrámaibb jelenetsora az, amikor Munkácsy a *Krisztus-trilógia* első részét, a *Krisztus Pilátus előtt* című képet festi. A házaspár hosszú éveken keresztül hiába reménykedik a gyermekáldásban, s amikor már-már lemondanak róla, kislányuk születik. Boldogságuk határtalan, de csupán néhány óráig tart, mert a csöppség a születését követő hajnalban meghal. Mindketten összeomlanak. Cécile csillapíthatatlanul zokog a gyermekágyban. Munkácsy a készülő festményére mered, a feszületre, s eszelősként perlekedik Krisztussal: „Mondd hát, miért tetted ezt velem? Velem!

Aki annyira szeretlek! És te nem szeretsz engem? Hiszen én jó voltam, én annyi mindent odaadtam... Hát miért? Mondd! Te, aki olyan jó vagy! Most milyennek fesselek a képen?” A temetés után bezárkózik a szobájába, és az alkotással vigasztalódik: „Festett, véghetetlen bánattal a szívében, de jólesett festenie. Most a legutoljára maradt főalakon dolgozott. S akit keserűsége első óráján lázadózva vádolt, az most kimondhatatlan jósággal enyhítette szenvedését. Mialatt festett, önmaga olvadt bele a világ legnagyobb vértanújának alakjába. Ő állt ott a külvilág Pilátusa előtt, a sorstól arcul csapva és megalázva, ő viselte a bánatot alázatos gyermeki szelídséggel és megadással. S egyszerre átsuhant rajta a különös megvilágosodás: ha nagyot akart, mindig csak egyet tudott festeni... valaki ott van a képen, akit lebírt a végzet, de a voltaképpeni győző mégis ő maga, a benne rejlő erőnél fogva. A *Siralomház* halálra ítélt betyárja, az örök vakságra ítélt Milton, a kereszthaláltól menthetetlen Krisztus, ezek mind ugyanazt jelentik: azt az embert, akit megvakíthatnak, megölhetnek, letiporhatnak, de mindig élő marad benne az a szikra, amely magából Istentől való.” Munkácsy így vallott monumentális festményéről: „Én az emberi alakban megjelent Istent akartam ábrázolni.”

Fasor

Munkácsy, aki élete nagy részét Párizsban töltötte, soha nem felejtette el, honnan származik. Egyre idegenebbnek érzi magát a francia fővárosban: „mindig csak ez az idegen város (...), folytonos honvágy és reménytelenség”. „Nem sokáig bírom már Párizsban. Szeretnék hazajönni.” Portrét fest a világhírű zongoristáról és zeneszerzőről, Liszt Ferencről, és erőt merít belőle, amikor a kérdésre, hogy magyarnak vallja-e magát, így válaszol: „Feltétlenül. Mindig hangoztattam, és büszke is vagyok rá. Otthon sokszor a szememre vetették, hogy nem tudok magyarul. Édes istenem, Széchenyi István is németül gondolkodott. (...) Én igenis magyar vagyok, és el vagyok ragadtatva a fajtámtól.”

Harsányi Zsolt regényében Munkácsy érett férfikorának időszakát megszorította váratlanul rátörő gyógyíthatatlan betegsége, a hátgerincsorvadás, és félelme attól, hogy megőrül. Ez végül be is következik sajnos. A könyv végén a megbomlott elméjű festőzsenit elszállítják az endenichi elmebetegintézetbe, ahol élete utolsó három évét tölti.

Munkácsy Mihály sikerekben és küzdelmekben, örömeiben és bánatokban egyaránt gazdag élete olyan, mint egy megvalósult tündérmese. A Munkácsyon született, egészen korán árvaságra jutott kisfiú gyermek- és kamaszkora sokféle viszontagsága után végül elindul a nagyvilágba, s rendkívüli tehetsége és páratlan szorgalma révén ünnepezt festőzsenivé válik. Ady Endre sorai is eszünkbe juthatnak róla: „Ha száz átok fogja a vérem, / Ha gátat túr föl ezer vakond, / Az Oceánt mégis elérem. // Akarom, mert ez bús merészség, / Akarom, mert világ csodája: / Valaki az Értől indul el / S befut a szent, nagy Oceánba.”

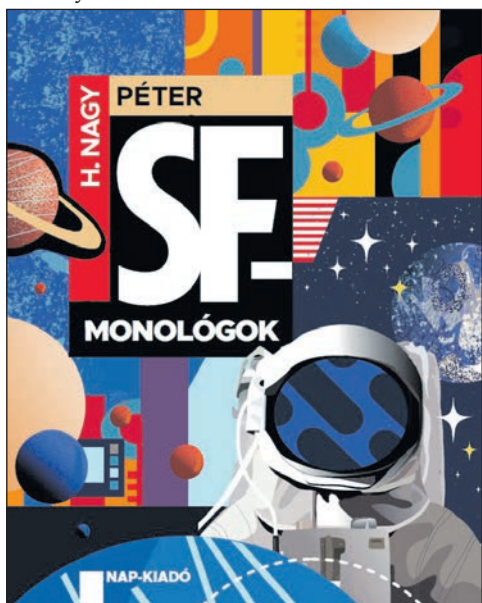
(A fényképek a Szépművészeti Múzeum kiállításán készültek.)

Bodnár Dániel
Fotó: Mészáros Ákos

A kozmosz költészete

H. Nagy Péter: SF-monológok

Az Érsekújvárott élő – és a komáromi Selye János Egyetemen oktató – H. Nagy Péter egyik legtermékenyebb és legsokoldalúbb irodalmárunk. Szabatos tudományos dolgozatok és esszéisztikusan személyes értelmezések egyaránt megtalálhatók a bibliográfiájában. Eredendő kutatási területe a modern és a kortárs költészet (Baudelaire-től Kovács András Ferencig). A covid időszakában közölt – s utóbb kötetsorozattá rendezett – járványjegyzetei mellett újabban kanadai útinapló szerzőjeként is a közérdekű személyesség útjait keresi – az ismeretterjesztés és tudomány-népszerűsítés folytonos szándékával.

Eredendő kutatási területet említettem – mert már hosszú évek óta egy másik vizsgálati irányban is iskolateremtő, közösség-szervező eréllyel fejlik ki H. Nagy munkássága: könyvek, szemináriumok és konferenciák sorában foglalkozik a populáris kultúra jelenségeivel – állandó összefüggésben a természettudományos világképek belátásaival.

Amit eddig hiányolhattunk volna ebből a tekintélyes életműből, azt máris kezünkben tarthatjuk: H. Nagy Péter legfrissebb kötete *verseket* tartalmaz.

Kísérletező és távlatnyitó formabontásnak vagyunk tanúi. Az *SF-monológok* 53 verset ölel föl, melyek – bár változatos formanyelven, de – azonos ötlet alapján és hasonló tónusban (pátosz és ironia közt) formálódtak meg. A recept egyedien mérész: végy egy spekulatív fikciós regényt (az *SF* a sci-fi, a fantasy és a rokon zsánerek gyűjtőnevezése), emelj ki belőle erős – és akár egymástól távol eső – mondatokat, fűzd össze őket költeménnyé, az elkészült mű címe egyezzen meg a regényével, a

szerző pedig legyen annak egyik szereplője. A hatást fokozandó klasszikus költőktől vett vendégszövegekkel is dúsítsd poétikádat.

A végeredmény egyszerre játék és művészet – és, a maga módján, teoretikus reflexió költészetre, SF-re, emberre és világra. Nem mellékesen: az SF szövegüniverzumaiban rejtező költészeti potenciált is napvilágra hozza – végre. Így végső soron egyszerre szólítja meg a populáris és a „magas” irodalom olvasóit (akik persze gyakran: *egyek*). Nem csak a koncepció megragadó: a versek külön-külön is érvényesek, érdekesek. Kozmoszi keretkezésben futurisztikus motívikát, embertani közelítésben kalandközi gondolatiságot forgat ez a poétika – miközben a forrásmű olvasatához is új szempontokat ad.

„Mekkora a napnyugta súlya?” (Nik Rimer: *Ugrás az ismeretlenbe*) – „Ki őrzi az őrzőket?” (Walter J. Kovacs: *Az őrzők*) – „Hol vannak a szavak, amik a lélek védelmére kelnek?” (Kirie Tuan: *Harmónia*) – „A test korszaka véget ért?” (Orlando Venetti: *Diaszpóra*)

Ha kérdések felől közelítjük meg a korszakot, intergalaktikus szerteágazó válaszok sereglenek elénk:

„A világvége látható lesz az égen szabad / szemmel, csak tudni kell, hol keressük.” (Bisesa Dutt: *Elsőszülöttek*) – „Mindenki rájön egyszer, / hogy a művészet / talált dolgokból áll.” (Telmah Cima: *Lenni vagy nem lenni*) – „Az univerzum minden / részecskéjébe beleírt tánc.” (Necdet Hasgüler: *A dervisház*) – „Kétségtelen, hogy az Új Emberek munkájának / végnapjait látom.” (Gottfried Plattner: *Időhajók*) – „Nehézkes ügy a tudat ébredése.” (Daniel Potts: *Szuper-állam*) – „Bekopogtatunk a mennyek kapuján.” (Alan Stern: *Misztérium*)

H. Nagy Péter *gyűjtése* szerzők, műfajok, kulturális regiszterek és *valóságok* közti átjárást biztosít (eközben a *szerepváls* kategóriáját is új értelemmel dúsítja); a montázsos szövegalkotáshoz a borító szemet gyönyörködtető kollázsesztétikája is méltón társul. (Legfőlebb azt sajnálhatjuk, hogy az érintett művek szerzőit és magyar fordítóit – mint társszerzőket – nem nevesíti függelékes jegyzet.)

Igen szép, de igen nehéz helyzetben lesz az, aki a kötetről aprólékasan elemző kritikát készít majd: a jelentésrétegek és a poétikai összetettség föltárásához félszáznál több regényt kell(ene) elolvasnia... De mit veszíthet, ha csak nyerhet rajta?

Az *SF-monológok* az utóbbi évek talán leg-egyedibb, legizgalmasabb verseskötete. Lírikusi debütálás – s rögtön költészeti doktori disszertáció.

(Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2024)

Halmi Tamás

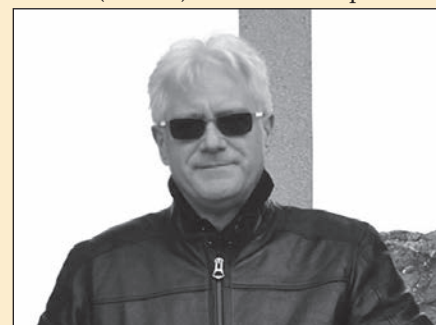
Baudelaire kertjében

Egy Filip Tamás-versmondatról

„...minden bölcső koporsó,
és minden koporsó bölcső.”
(Jókai Anna)

Emlékezni nemcsak a tudat (és a tudat-alatti), hanem egy szöveg maga is képes – kivált, ha az emlékezés/emlékeztetés manővere *egy másik szövegre* irányul...

A kaposvári *Somogy* folyóirat 2024/4. (évváró) számában Filip Tamás

négy verset publikált, ebből az egyik, a *Holttér* című egy igen tanulságos Baudelaire-utalással vétezi észre magát. Idézem a vonatkozó részletet:

„A romlás virág.”

Mi történik? A francia költő birtokos jelzős szintagmájából (*A romlás virágai*) magyar utódja kezén alanyi-állítmányi szó szerkezet lesz, a birtoktöbbségitő jel (-ai) elvétele (mint esztétikai érdekű szövegrontás) Baudelaire kultikus verseskötetének címét mint *hiányos* mondatot nyelvtanilag *teljes* egyszerű mondatá alakítja át.

Kivirágzik a mondattan a szövegromlástól; a grammatikai megfosztás szemantikai gazdagodásra vezet.

A kijelentés egyébiránt meggondolkodtató oximoron – azaz talán önelentmondásnak látszik, de botanikai és poétikai vonatkozásban is izgalmasan továbbgondolható; sőt elmúlás és keletkezés összjátékára evangéliumi tanulság is kínálja magát: „Bizony, bizony mondom néktek: Ha a földre esett gabonamag el nem hal, csak egymaga marad; ha pedig elhal, sok gyümölcsöt terem” (János 12,24).

S nem mondhatjuk, hogy nem letünk időben tájékoztatva. Hogy ilyes paradox beteljesülések bármely textussal bármikor megeshetnek, arra ép-penséggel a vers legelső – ugyancsak szójátékos – sora figyelmeztet:

„A szöveg: romlásveszély.”

Halmi

Képzeld az égre egy másikat!

Január elején különleges eseménynek adott otthont a Papp László Budapest Sportaréna. Az *Illés 60* címen megrendezett koncert tisztelegés volt az egyik legjelentősebb magyar zenekar előtt. Persze nem kérdés, hogy sok jó zenekar indult útjára a 60-as években, megalapozva azt, amit ma magyar könnyűzenének nevezünk, mégis kiemelkedik közülük az Illés, amely először játszott magyar nyelven beatzenét. De hogyan! Vagány, lendületes, sokrétű zenével, elektromos gitárral, zongorával, izgalmas vokállal és Szörényi Levente szuggesztív énekhangjával. S ha már magyar volt a zene, érthető, pontos prozódiaival olyan dalszövegek is születtek, amelyek tökéletesen illeszkedtek az új zene ritmusához. Bródy János szövegei már az első dalokban is, de később még inkább, elgondolkodtató képeket, fontos témákat, izgalmas áthallásokat hordoztak.

előtt alcímet kapta. Ezen a koncerten nem az eredeti zenészek játszottak, hiszen az egykori tagok közül ma már csak ketten élnek (Szörényi Szabolcs éppen tavaly távozott el közülünk). A legendás együttes dalaival ezúttal mai fiatal zenekarok álltak színpadra, amelyek nyaranta végigtornézzák a hazai fesztiválokat: az Aurevoir, a Blahalouisiana, a Carson Coma, az Esti Kornél, a Honeybeast, az Irie Maffia, a Leander Kills, a Margaret Island és a Street Sixteen. Minden banda három számot játszott, és nagyon rokonszenves módon mindegyik választott egy kevésbé ismert Illés-dalt is. Így hallhattuk többek között a *Reklám úr*, a *Várni kell*, a *Virágok tengere*, a *Menekülés* című dalokat, de persze felcsendültek a jól ismert slágerek is: *Eltávozott nap*, *Good bye London*, *Ha én rózsza volnék*, *Little Richard*, *Miért hagytuk, hogy így legyen*. Valamennyi

Az együttes, amely a vezetőjéről, Illés Lajosról kapta a nevét, éppen hatvan évvel ezelőtt indult. Hihetetlenül népszerű lett, és bár a legendás felállással a zenekar rövid életű volt (1965-től 1973-ig működött), ezalatt fesztiválokon, rádióban, tévében szerepelt, hat nagylemezt vett fel, mindenki az ő dalait fújta, bejárta az országot, és – mint ismeretes – még Londonba is eljutott. Az Illés együttes számai később sem merültek feledésbe. Az 1981-es *A Koncert* című rendezvényen a zenekar újra összeállt, és zenéjük dinamikusabban szól, mint valaha. A koncertről készült lemez az egyik legnépszerűbb kiadvány lett abban az évben, és egy újabb generáció ismerte meg az Illés slágereit. Ezt követően négy-öt évente újabb nagy sikerű koncerteket adtak, az utolsó 2005-ben a Sziget Fesztiválon, már a váratlanul elhunyt Pásztor Zoltán nélkül.

A január 11-ei *Illés 60* program a *Tisztelegés a hatvan évvel ezelőtt megalakult Illés zenekar*

zenekar kicsit a maga stílusára formálta a dalokat, így frissnek és élettelinek hatottak, és jó volt azt érezni, hogy igen, ez a zene ma is érvényes és megszólítja az embereket. Az est különleges pillanata volt, amikor Szörényi Levente és Bródy János a színpadra léptek, és eljátszották egyik első közös slágerüket, *Az utcánt*. Talán sorsszerű, hogy éppen ők lehettek itt, akik dalszerzőként elindították ezt a műfajt Magyarországon.

A koncert után, kifelé jövet sok olyan hangot hallottam, hogy miért nem az Illés játszott. Érthető ez a csalódás. De bár az egykori legendás Illés együttes ma már nem létezik, a dalai ma is élnek és ragyognak. Nagyon remélem, hogy a most színpadra állt zenekarok ezután is játszani fogják őket, s gyermekeink és unokáink is dúdolni fogják: virágok közt veled lenni, tudom, szép volna kedvesem...

Hervai Pál

Színek visszája

Egy Pilinszky-sor átfényesítése

„Azt mondják, mindig rajtunk is múlik minden.

– Rajtam ne múljon!”

(Tandori Dezső)

Pilinszky János költészetében a *nap*, a *fény*, a *ragyogás* (és ezek inverzeként, főként korai pályaszakaszában, a *sötétség* és az *éjszaka*) kitüntetett motívumok. Az alkonyidő poétikájához szolgálhat érdemi adalékként az *Egy arckép alá* című darab, mely Pilinszkynek ha talán nem is a legismertebb, de a legdelejelebb hatású versei közé tartozik. Önportréként is olvasható (a visszatérő „Öreg vagyok” fordulat a számvetés kietlen idejébe szerkeszti a versnyelvi magatartást); most mindenesetre csak a hangulatot alapozó fölütést citálnám ide. Így szól az első sor: „Kihűl a nap az alkonyi grafitban.”

Nem obskúrus jelentéstani mutatvány ez, kézenfekvő az elsődleges olvasat: a *grafit* a *szürkület* jelölője, azé a napszaké, melyben a színeit vesztő létezés lemond a világosság kontúrjairól. (A mű a „szürkület gránitpora” kifejezéssel is él később.) Emlékezetes, erős kép és képzet.

De ha a metaforikus értelmezés helyett metonimikus irányt vesz figyelmünk?

A *grafit* ez esetben jelölheti a ceruzát, az írást, a versírást magát. Innen tekintve a költemény nyitánya annyit állít: *ebben* a költői megszólalásban a nap kihűl, a tenger néma, a zajok boldogtalanok stb. Saját felelősségi körébe utalja a megjelenített-értelmezett világarcukat a szöveg; saját látásmódjából eredezteti az érzékelés és az ábrázolás módját.

Mindebből pedig az is következik: történhetne mindez *fordítva* is. Ha elvenni, úgy visszaadni is képes lehet a fényességet a lényeknek a versbeszéd.

A költészet titkos hatalmáról vall tehát titkosan a mű; arról a nyelven és világon túli, mágikus kompetenciáról, melyről például Mezei András egyik háromsorosa egy éteri tavasz dialektusában ad számot:

Hasonlat

Minden test hervadó fű,
de a hasonlat megállítja a napot
fölköttem, Jeruzsálemben.

Halmi T.

Az igazság néha nem igazságos?

Clint Eastwood legújabb filmjéről

„Mi az igazság?” – teszi fel a kérdést Pilátus Jézus perében. Szavaiban némi cinizmussal vegyes rezignáltságot vélünk felfedezni. Az evangéliumi válasz egyértelmű: az igazság nem egy állítás, hanem egy személy, Jézus Krisztus. Ennek a misztériumnak a kifejtése a teológia feladata – bár valószínű, hogy a diszkurzív gondolkodás soha nem fér majd hozzá a lényegéhez. Valljuk meg, hétköznapi, földhözragadt ügyeinkben sokszor közelebb áll hozzánk a római helytartó fásult megnyilvánulása. Legfőképp akkor, ha megpróbálunk a jogi értelemben vett igazsághoz közelebb kerülni. Ebben az

esetben az igazság az, amikor egy kijelentés megegyezik azzal, ami történt. Ám ki merné azt állítani, hogy márpedig ő tudja, hogyan kapcsolódnak ezek egymáshoz? Főleg akkor nehéz feladat ez, ha állásfoglalásunktól emberi sorsok függenek. Több ország, így az Egyesült Államok jogrendje is ismeri az esküdtszék intézményét. Márpedig egy esküdt – végighallgatva a tárgyalást – végül ítéletet mond, vagyis felvállalja annak a felelősségét, hogy megállapítsa, mi is pontosan az igazság.

Clint Eastwood legújabb filmjének címe *Kettes számú esküdt* (*Juror #2*), vagyis főszereplője egy olyan szürke amerikai, akinek tizenegy társával együtt az a feladata, hogy eldöntse, bűnös-e a vádlott, vagy sem. Egy esős estén Michael Sythe-tal (Gabriel Basso) összeveszett a barátnője (Francesca Eastwood) egy kocsmában, és a férfit faképnél hagyva nekiindult az országútnak. Az ügyész (Toni Collette) szerint a nő azért halt meg, mert a férfi utánament, leütötte, ő pedig beesett az út menti árokba. A kettes számú esküdt Justin Kemp újságíró (Nicholas Hoult) lesz. A férfinak már a tárgyalás elején gyanússá válik az eset. Rádöbben, hogy aznap este ő pont arra ment az autójával. A viharos időjárás miatt váratlanul nekiütközött valaminek. Megállt, le is nézett a kis hídról, ám mivel nem látott semmit, azt gondolta, csak egy szarvas lehetett az, így hát hazament. Az alkoholizmusból csak nemrég kiszabadult Justin a mentorához (Kiefer Sutherland) fordul jogi tanácsért, aki elmondja, a múltja miatt akkor sem úszná meg a felelősségre vonást, ha feladná magát. Justin ezért úgy dönt, eljártssa a szerepét.

Eastwood filmje eszünkbe juttathatja Sidney Lumet klasszikusát, a *Tizenkét dühös ember* című 1957-es filmet. Reginald Rose története egyetlen szobában játszódik, ahol az esküdtek személyeskedéstől sem mentesen vitatkoznak egymással. S bár tisztában vannak azzal, hogy „életről és halálról döntenek”, hamar túl szeretnének lenni az egész eljárásán. Csak annyi a dolguk, hogy bűnösnek nyilvánítsák a vádlottat, és már mehetnek is haza. Kivételt képez a 8. esküdt – akit Henry Fonda játszott –, az ő véle-

ménye eltér a többiekétől. Úgy látja, egy élet megér annyit, hogy áldozzanak rá néhány órát.

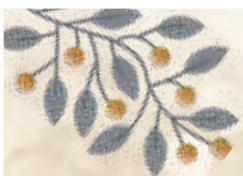
Eastwood filmjében látjuk a tárgyalást is – persze csak összehúzáva, hiszen nem ez a lényeg –, így ismerjük meg az ügy fontosabb részleteit. Mint az évtizedekkel korábbi történetben, az esküdtek többsége itt is menne már a dolgára, ám végül Justin unszolására hajlandók elgondolkodni a részleteken. Vannak, akik már az elején kételkednek, köztük egy nyugdíjas rendőr (J. K. Simmons). Úgy érzi, kollégái a könnyebbik utat választották, ezért illegális magánnyomozásba kezd, aminek az eredményéről a többiek is tudomást szereznek. Az esküdtek a maguk élettapasztalatára támaszkodva próbálják felderíteni, mi is történt: egy medikus például elemezni kezdi a boncolási jegyzőkönyvet. Lassan kibontakoznak az eset azon körülményei, melyekre a nyomozás során egyáltalán nem figyeltek: az igazság tehát mélyen aludt.

„Nem hibátlan a rendszer, de ennél jobb nincsen” – hangzik el a lakonikus kijelentés a filmben. A *Kettes számú esküdt* ennek ellenére nem a jogrendszer működéséről vagy annak hiányosságairól szól. Már csak azért sem, mert erről számtalan kiváló alkotást láthatunk már. (Gondoljunk csak az *Apám nevében* filmre, amely a guildfordi négyek ügyét, vagy az *American Crime Story* első évadára, amely O. J. Simpson esetét dolgozta fel. Az előbbinél a gyenge lábakon álló bizonyítékok ellenére bűnösnek nyilvánította a vádlottakat az angol protestánsokból álló esküdtszék, míg az utóbbinál Simpson felmentette a túlnyomórészt feketékből álló testület, holott szinte minden bizonyíték ellene szólt.) Bár itt is akad olyan, mint a *Tizenkét dühös emberben*, aki személyes ügyet csinál abból, hogy bűnössé nyilvánítsák a vádlottat, Eastwood ezen a motívumon is továbblép.

A sok szereplő ellenére igazán az ügyész és Justin igazsághoz fűződő viszonya áll a film középpontjában. Az előbbi ezt az esetet tekinti ugródeszkának, amely egyenesen az újrávalásztásáig repíti majd. Ehhez viszont ki kell mondani a vádlott bűnösségét. „Egykor az igazság érdekelt, ám most már politikus lettél” – jegyzi meg róla a Sythe-ot védő ügyvéd. Az egykori alkoholista Justinnak a felesége – aki éppen gyermeket vár – segített talpra állni. A férfi úgy látja, nem csak neki, mindenkinek jár egy második esély, ezért egy ideig azon munkálkodik, hogy a férfit felmentsék. Lassan azonban rá kell döbennie: ha Sythe ártatlan, akkor elkezdik majd keresni a valódi tettet. Az ügyész ezzel ellentétes utat jár be, miután a volt rendőr bogarat ültet a fülébe. Maga kezd nyomozásba, melynek során egyre erősödnek a kételyei. Míg Justin egyre inkább abban lesz érdekelt, hogy ne derüljön ki, mi történt valójában, az ügyész-nőben lassan felébred a lelkiismeret, kezdi komolyan venni, amit az esküdteknek mondott: „Ítéletükben tükröződjék az igazság.”

Rejtélyes és elsősre látszólag mély tartalmat hordoz, amit Justin a film vége felé az ügyész-nőnek kijelent: „Az igazság néha nem igazságos.” Értelmezésében ez azt jelenti, a valóság felderítése magában hordja annak a veszélyét, hogy valaki a méltányosan elvárhatónál jobban fog megbűnhődni. Sythe ugyan ártatlanul került börtönbe, de az sem lenne jobb, ha őt csuknák le, hiszen a legkevésbé sem tehet az egészről. Ráadásul neki felesége és kicsi gyereke van.

Eastwood egy dramaturgiai húzással túllép az esküdtek végső vitáján, és már csak arról értesülünk, hogy bűnösnek nyilvánították a vádlottat. Az igazság tehát megbukott. Ám egy nap valaki becsengett Justinékhoz. Az ajtóban ott áll az ügyész-nő...

FIZESSEN ELŐ A REFORMÁTUSOK LAPJÁRA 2025-BEN AJÁNDÉK POSTAKÖLTSÉGGEL VÁRJUK ÚJ MEGRENDELŐINKET!

REFORMÁTUSOK LAPJA – EGYÜTT A HIT ÚTJÁN.

Csatlakozzon olvasóink közösségéhez,
és éljen kedvezményes ajánlatainkkal!

Új előfizetőinknek
a negyedéves előfizetés
7 870 forint;
a féléves előfizetés
15 340 forint;
az éves előfizetés
30 680 forint;

HAMAROSAN ONLINE IS!

Megrendelheti a kiadóban +36-30-396-8208-as telefonszámon
vagy e-mailben: kiadó@reflap.hu.